

Василишин І. П.

Національний університет «Львівська політехніка»

ТВОРЧИСТЬ МИХАЙЛА СИТНИКА В ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНИХ ПУБЛІКАЦІЯХ 40-Х РР. ХХ СТ.

У статті розглянуто літературно-критичні відгуки, огляди, рецензії, статті 40-х рр. ХХ ст., зокрема представників української еміграційної спільноти – С. Гординського, Ап. Трембовецького, М. Степового, Ю. Клена, Гр. Шевчука, П. Карпенка-Криницьі, Л. Полтави, Л. Грушенка, І. Дорошенка, П. Миргородського, О. Сацюка, у яких висвітлено й проаналізовано творчий доробок 30–40-х рр. Михайла Ситника (1920–1959) – українського письменника, журналіста, редактора.

У 40-х роках були видані збірки поезій М. Ситника «Від серця» (Васильків, 1942 р.), «Нові обрії» (Васильків, 1942), «Відлітають птиці» (Гамбург–Гайденау, 1946 р.), віршована повість «Залізничний сторож» (Мюнхен, 1947 р.), поет є також автором численних публікацій, які з'являлися впродовж 30–40-их рр. на сторінках українських видань в Україні та за її межами в еміграційний період. Шлях емігранта Михайло Ситник розпочав у 1943 році, потрапивши спочатку до Львова, потім – до Праги. У 1944 році митець опинився на теренах Австрії, а згодом аж до заокеанської еміграції перебував у таборах Ді-Пі (“Displaced Persons”) у Німеччині.

Джерелом матеріалу, зібраного в науковій розвідці, є дописи українських дослідників творчості поета в часописах 40-х рр. ХХ ст. як в Україні, так і за її межами: «Наші дні» (Львів, 1942 р.), «Іванківські вісті», (Іванків, 1942 р.), «Волинь» (Рівне, 1943 р.), «Миргородські вісті» (Миргород, 1943 р.) «Краківські вісті» (Краків, 1944 р.), «Український вісник» (Берлін, 1944 р.), «Неділя» (Ашафенбург, 1946 р.), «Заграва» (Авгсбург, 1946 р.), «Час» (Фюрт, 1947 р.), «Українські Вісті» (Новий Ульм, 1946–1947 рр.), «Літаври» (Зальцбург, 1947 р.).

Творчість Михайла Ситника по-різному оцінювали українські письменники, критики й літературознавці з позицій ідейно-тематичного наповнення, провідних мотивів, художньо-стильових рис, поетики, зауважуючи її як сильні, так і слабкі сторони, та, попри це, всі дослідники визнавали й підкреслювали непересічний талант українського митця та його безмежну любов до України, яку він оспівав у своїй творчості.

Ключові слова: часопис, літературно-критичний відгук, огляд, рецензія, стаття, провідні мотиви, поетика, концепти, еміграційна лірика.

Постановка проблеми. Творчість Михайла Ситника (1920–1959) – українського письменника, журналіста, редактора – потребує ґрунтовних досліджень, зокрема, висвітлення його мистецького доробку в літературній критиці періоду воєнних та повоєнних років ХХ ст. У 30-х рр. М. Ситник навчався в Київському педагогічному інституті ім. М. Горького, друкувався в журналах «Молодий більшовик» (Київ), «Літературний журнал» (Харків). У 1939–1940 рр. брав активну участь у мистецькому житті Києва: виступав зі своїми творами на численних літературних вечорах в інституті, у Спілці радянських письменників. У роки Другої світової війни до 1943 р. залишився в окупованій нацистами Україні, сподіваючись, як і багато українців, що німецька армія допоможе Україні стати вільною й незалежною, звільнивши її від кри-

вавого тоталітарного сталінського режиму. Звичайно, з часом ця мрія-ілюзія розвіялася, й поет усвідомив, що як і сталінський, так і гітлерівський режими – абсолютно ворожі для України й усього українського. У цей період М. Ситник входив до складу редколегії «Українського слова», редактором якого в той час був Іван Рогач, редагував додаток до «Українського слова» п. н. «Література і мистецтво», був одним із редакторів часопису «Літаври», який очолила Олена Теліга. М. Ситник організував видання газет у Василькові, зокрема був головним редактором «Української думки» (з 16 листопада 1941 під редакцією М. Ситника вийшло два числа), видавав газету «Васильківські вісті» та місячник «Школяр».

Шлях емігранта Михайло Ситник розпочав у 1943 році, потрапивши спочатку до Львова,

потім – до Праги. У 1944 році він опинився на теренах Австрії, а згодом аж до заокеанської еміграції 50-х рр. перебував у таборах Ді-Пі (“Displaced Persons”) у Німеччині.

У воєнні та повоєнні роки митець продовжував активну літературну діяльність: видав три збірки поезій та віршовану повість «Залізничний сторож». Крім того, його вірші публікувалися впродовж 30–40-х рр. на сторінках видань в Україні (УРСР) та за її межами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У період 40-х рр. ХХ ст. творчість М. Ситника 30–40-х рр. аналізували в літературно-критичних публікаціях С. Гординський, Ап. Трембовецький, М. Степовий, Ю. Клен, Гр. Шевчук, П. Карпенко-Криниця, Л. Полтава, Л. Грушенко, І. Дорошенко, П. Миргородський, О. Сацюк.

Згодом цей період знайшов також своє відображення у висвітленні мистецького доробку М. Ситника представниками української діаспори, такими як: Б. Бойчук, Б. Рубчак, І. Качуровський, П. Волиняк, М. Вірний, М. Неврлий та ін. Серед досліджень в Україні варто виокремити статті, літературознавчі розвідки та наукові коментарі Л. Череватенка, О. Ющенко, О. Панченка, М. Слабошпицького, Т. Салиги.

Постановка завдання. Мета нашої роботи – розглянути й проаналізувати літературно-критичні публікації (відгуки, огляди, рецензії, статті) 40-х рр. ХХ ст. українських письменників, критиків, літературознавців, у яких висвітлено творчий доробок М. Ситника 30–40-х рр. Джерелом матеріалу, зібраного в науковій розвідці, є дописи українських дослідників творчості поета в часописах 40-х рр. ХХ ст. як в Україні, так і за її межами: «Наші дні» (Львів, 1942 р.), «Іванківські вісті», (Іванків, 1942 р.), «Волинь» (Рівне, 1943 р.), «Миргородські вісті» (Миргород, 1943 р.) «Краківські вісті» (Краків, 1944 р.), «Український вісник» (Берлін, 1944 р.), «Неділя» (Ашафенбург, 1946 р.), «Заграва» (Авгсбург, 1946 р.), «Час» (Фюрт, 1947 р.), «Українські вісті» (Новий Ульм, 1946–1947 рр.), «Літаври» (Зальцбург, 1947 р.).

Виклад основного матеріалу. У 40-х роках ХХ ст. Михайло Ситник видав збірки поезій «Від серця» (Васильків, 1942 р.), «Нові обрії» (Васильків, 1942 р.), «Відлітають птиці» (Гамбург–Гайденав, 1946 р.), віршовану повість «Залізничний сторож» (Мюнхен, 1947 р.), поет є також автором численних публікацій, які з’являлися впродовж 30–40-х рр. на сторінках українських видань в Україні та за її межами в еміграційний період. Проте перші вірші почали з’являтися в советських

виданнях починаючи ще з 30-х років. Упродовж 1939–1940 рр. поет брав активну участь у літературному житті Києва. Цікаві й маловідомі факти про цей період його життя й творчості наводить у статті «Шляхами шукань» Аполлон Трембовецький (1913–1986) – український педагог, журналіст, краєзнавець, громадсько-політичний діяч. Статтю було опубліковано 1944 року в берлінській газеті «Український вісник». «В газетах і журналах у Києві почали з’являтися поодинокі поезії студента М. Ситника. Але це була скромна молодеча лірика, без огидного сюсюкання «вождеві народів», без «пафосу», без підлабузництва. Не до смаку советській критиці були скромні кроки молодого поета. Не пройшло і два роки, як вирішено «було примусити поета або замовкнути, або писати те, що потрібно для «епохи», – пише Ап. Трембовецький [19, с. 11]. І далі цитує розгромну рецензію советського «бездарного критика» Григорія Скульського в «Радянській Україні» та його слова про молодих українських поетів, після якої їм, звичайно, був закритий шлях в УРСР до літературної діяльності: «Михайло Ситник, і подібні йому друзі – П. Карпенко-Криниця, Веретенченко, знаходяться поза радянськими часом і простором... Їх поезія, хоч і талановита, проте песимістична, покрита тінню якогось куркульсько-петлюрівського упадку... і їм загрожує опортуністична тенденція» [19, с. 11]. Та й, зрештою, не лише можливості писати й публікуватися у сталінські тоталітарні часи були позбавлені молоді поети з «чорного списку» советської влади, це загрожувало також і їхньому життю, бо репресивний режим ні на мить не припиняв своєї діяльності. Микола Вірний, який, класифікуючи періоди творчості М. Ситника, відносить ці роки до «початкового, першого періоду», зауважує: «Рецензент, як бачимо, виступив тут не в ролі літературного критика, а радше як комісар від літератури або просто як сексот, даючи слідчим НКВД таку «путівку в життя». В ті часи в так званій радянській дійсності смерть від «фінки» одеського жулика була миліша, аніж така «критика». Розрахунок спеца від літератури був простий і зрозумілий: підрізати крила молодим орлятам, які з’явилися на творчих обрядах» [1, с. 180]. І Михайло Ситник, справді, на якийсь час зник з літературного обрію, проте ненадовго, бо все змінило вторгнення 1941 р. гітлерівської армії на територію СРСР й окупація України.

У період 1941–1942 рр. М. Ситник продовжує активну журналістську, редакторську та літературну діяльність. 1942 року в рідному Василькові з’являються збірки його поезій «Від серця»

та «Нові обрії», на які відгукнувся відомий український поет, художник, мистецтвознавець Святослав Гординський. «Збірка належить, – пише С. Гординський про поезії першої збірки, – до тих дуже рідких видань, що появляються тепер у Східній Україні», і далі <...> поезії, зібрані в циклах «Моя Україна», «Тридцять третій», «Лірика», «На березі моря», – показують уже досить виробленого поета» [15, с. 13]. Вітаючи появу на мистецькому горизонті поезії М. Ситника, Гординський, як тонкий лірик і прекрасний художник, дає наставницькі поради, вказуючи на її недоліки, зокрема на занадто «тенденційні речі», й спрямовує його творчість на вищі мистецькі шаблі, оскільки вбачає в Ситникові талант і мистецький потенціал: «<...> автор ще не виробив свого власного, окремого поетичного обличчя. На ньому пізнати ще дуже сильні впливи передусім Сосюри, – себто він іде більше шляхом ліричної інерції і досить механічного нанизування вражень та поетичних образів, і не пізнати ще на його віршах змагання до тієї вищої поетичної культури, що її засвоїли собі наші неоклясики. Досягти цієї культури та оволодіти нею повинно стати завданням поета, навіть тоді, коли б він у настроях хотів залишитися романтиком» [15, с. 13].

8 листопада 1942 р. у газеті «Іванківські вісті», головним редактором якої був український поет, журналіст, редактор і педагог Петро Карпенко-Криниця, з'являються рецензії П. Д. на збірки поезій М. Ситника «Від серця» та П. Карпенка-Криниці «Гримлять дороги» (криптонім П. Д. ще остаточно не розкрито, можна лише припустити, що це ім'я та по батькові Петра Дмитровича Горбаня, псевдонімом якого і є Петро Карпенко-Криниця, оскільки друга невелика рецензія на збірку містить лише короткий факт про її видання та відгуки про неї інших рецензентів, зокрема проф. Б. Якубського. Крім того, у «Краківських Вістях» 8 березня 1944 року з'являється знову допис П. Д. «Дві збірки поезій Михайла Ситника», що містить ті ж факти й за стилем нагадує рецензію П. Карпенка-Криниці п. н. «Сила поета» в «Іванківських вістях» 1942 р. Це зауважує також М. Вірний, пишучи про критичну замітку в часописі «Краківські вісті», у якій її автор ніби «повторює слова попереднього рецензента, тобто Петра Карпенка-Криниці – прим. І. В.). Рецензент, вітаючи першу збірку молодого талановитого поета, зосереджується насамперед на його громадянській та патріотичній ліриці, аналізує поезії «Від серця», «Моя Україна», «У звільненому Києві», «Напис на дубі». «Поет бачить, – пише він про

вірш «Моя Україна», – хто плюндрує «святе тіло» України і тримає наряд у ярмі, – це Москва, що «мов гідра з свого Кремля» все живе й здорове «у пута горесті гнуща»... [11, с. 3]. Виокремлюючи найкращі, на його думку, поезії другого розділу збірки п. н. «Тридцять третій» – «З вітром», «На кладовищі», «Сніги, сніги», «Ще прийде час», автор рецензії зазначає, що «...Михайло Ситник в художніх образах малює своє дитинство, сум по наших селах, голод і все те, що пережила Україна і 1933 році». [11, с. 3]. Високо оцінює він також «інтимно-особисту» лірику наступних двох розділів збірки «Лірика» й «На березі моря», пишучи про М. Ситника, як «чулого лірика» й «знавця душі людської». Є в рецензента й застереження щодо певних недоліків у книзі, які, проте, висновок він, «в більшій чи меншій мірі можна знайти і в усякого поета». На думку автора рецензії, в особі М. Ситника українська література в майбутньому матиме, без сумніву, визначний талант. Збірка поезій і справді відразу стала популярною й ввела митця в коло відомих українських поетів-ліриків.

Друга збірка М. Ситника «Нові обрії» теж не пройшла повз увагу української критики. Петро Карпенко-Криниця в рецензії п. н. «Сила поета» наголосив на оригінальності «поки що єдиної» такої збірки на теренах Східної України, виокремив її домінуючі ідейно-тематичні пласти, провідні мотиви, як-от «гарячу невимовну любов до рідної України» й ненависть до її ворогів – «московських поневолювачів: Сталіна і лукавих диких чінгісханів – большевиків» [12, с. 3]. Зосередивши свою увагу на громадянських та патріотичних мотивах збірки, рецензент підкреслив, що поет готовий повсякденно віддавати Україні все найдорожче: «і серце змучене, і кров», і «труд свій, і любов». Порівнявши дві збірки поета, П. Карпенко-Криниця зробив висновок, що в попередній збірці «Від серця» ці мотиви «лише накреслювалися, в новій же збірці вони звучать могутньою симфонією, і саме в цьому насамперед поетична сила Михайла Ситника» [12, с. 3].

На другу збірку знову ж таки відгукнувся С. Гординський, проте його критична оцінка торкалася насамперед недоліків поезій Ситника, зокрема надмірної «декларативності журналіста, а не поета», якої той ніяк не міг подолати. Це стосувалося насамперед рядків вірша М. Ситника, де він у властивому йому романтичному дусі задекларував відоме гасло М. Хвильового: «Європа – це для мене мрія, / Європа – дух мій і мета. / Геть від Москви! Геть від Росії! / Європа жде нас молода...». Ці рядки й справді за своїм стилем

нагадували популярні в советській Україні більшовицькі, особливо комсомольські, «речьовки». Очевидно, що С. Гординському імпонувала поезія М. Ситника й він, як і в попередній рецензії, намагався скерувати автора, у талант якого вірив, та й, зрештою, інших молодих українських поетів, до яких звернувся, в правильне мистецьке й духово-культурне річище: «<...> і Ситникові, і десяткам таких молодих ентузіастів поезії, як він, що сьогодні, скинувши з себе червону накинену рубашку, шукають тепер стежки і в справжню поезію, і справжню духову Європу, – шлях туди прослався не через деклярації, а через зрозуміння того, що Хвильовий і Зеров назвали колись «символом довговікової культури». Пізнати її, зрозуміти, оволодіти її духом і технікою – оце єдиний шлях у ту Європу» [16, с. 14].

Цікавим є також розміщений на сторінках «Миргородських вістей» 6 травня 1943 року відгук про збірку Михайла Степового (Михайло Степовий – один із псевдонімів Миколи Омеляновича Степаненка (1918–1993), українського науковця, журналіста, педагога й літературознавця, громадського і політичного діяча, дійсного члена УВАН, НТШ, віцепрезидента УНР в екзилі, священника УПЦ – прим. І. В.). Михайло Степовий зосередився в основному на громадянській і патріотичній ліриці «поета-громадянина», образно назвавши його збірку першими променями, що «освітлюють «нові обрії», променями «сонця-волі, що зійшло над нашою землею». «Наш сьогочасний читач з нетерпінням чекає таких видань, позбавлених большевицької догматик і тенденційності. Цим пояснюється той інтерес, з яким були сприйняті книги поезій Михайла Ситника, видані у м. Василькові» [18, с. 2], – підкреслив критик. Вітаючи покоління молодих українських митців, яке «в кошмарних умовах советчини» не піддалося впливу комуністичної ідеології та пропаганди, Михайло Степовий зазначив, що саме воно буде відбудовувати рідний край. Проаналізувавши поезії М. Ситника, дослідник вказав на чіткий ідеологічний контраст – Азію, що є уособленням більшовицької Москви, та Європу, за якою майбутнє України: «Найхарактернішим мотивом, що проходить через усю збірку, є ненависть до <...> большевизму, носієм якого є «чорноголова Аз'я бездарна – Москва...», Москва большевицька, що «Вкраїну рідну, як рабиню... мучила, як тільки могла». Як і незабутній Микола Хвильовий, поет розуміє, що єдиним носієм культури, свободи і справедливості є Європа...» [18, с. 2]. Попри рядки про кохання, яких є чимало в збірці, під-

креслив Михайло Степовий, усе ж основним її мотивом є служіння рідному краю.

23 травня 1943 року на сторінках газети «Волинь» з'явився відгук на збірку «Нові обрії» п. н. «Поет гніву» авторства П. Б. (криптонім поки не розкрито – прим. І. В.). Автор допису опублікував на початку уривок з листа М. Ситника до редакції часопису: «Нарешті я, той колишній комсомолец, що слухаючи ще в Університеті «історію» Маркса – Леніна, сидючи на останній лаві в кутку, писав, оглядаючись щораз на всі боки, вірші про жадливий 33 рік» [9, с. 3]. Зауваживши поетові чимало хиб у його збірці, як-от: «нерівність, зриви у ритміці та натягнутість в оформленні думки», рецензент, проте підкреслив, що «одвертність, простота і непідробленість почувань вирівнюють ті хиби». Автор рецензії зосередив увагу на історичних передумовах появи в Україні, окупованій більшовиками, таких поетів, як колишній комсомолец Ситник. Численні репресії проти українства, голодомор та інші безчинства більшовиків в Україні якраз і «вихували» молоде покоління «поетів гніву», до яких і належить Михайло Ситник, що спочатку писав свої справжні вірші, «оглядаючись на всі боки», і лише впівголоса зі своїми найближчими друзями міг говорити про Україну й «плювати... Марксу в очі». «Цього ніколи не зрозуміють ті, що для них це писано, – висновує автор допису, маючи на увазі більшовиків, які своїми звірствами створили молоде покоління ненависників московсько-комуністичного режиму, – Не важно. Важне що інше – що вони творили Ситників, що ті Ситники росли, зріли, йшли гуртами на Соловки, щоб на їх місце родилися тисячі нових, як у тій пісні «сотня поляже, тисяча натомість стане до борні...» [9, с. 3]. У кінці допису автор наводить як взірць Ситникової героїко-патріотичної лірики чину вірш «Лицар», який «хочеться затамити надовго».

8 березня 1944 року в «Краківських вістях» з'являється допис П. Д. (найімовірніше, Петра Дмитровича Горбаня, тобто Петра Карпенка-Крилиці) п. н. «Дві збірки поезій Михайла Ситника». Автор у стилі попередніх рецензій, розміщених в «Іванківських вістях», аналізує збірки Михайла Ситника «Від серця» та «Нові обрії». Рецензент знову ж таки констатує, що деякі поезії, які увійшли до збірки «Від серця», були надруковані ще в довоєнній советській періодиці. Їх, стверджує автор рецензії, «большевицька критика визнала за шкідливі, написані «поза часом і простором». До збірки також «вміщено поезії, які не могли бути надруковані та які в мистецьких образах

передають справжні почування українця, що бачив совітський «рай» таким, яким він насправді був. Ця палка любов до Батьківщини й ненависть до її ворога, – підкреслює рецензент, – особливо ярко виражена в другій збірці поезій «Нові обрії». Хоча поезії Ситника не всі на високому рівні, проте популярність, яку вони здобули на Наддніпрянщині, говорить за те, що Ситник надійний поет, непересічного таланту» [10, с. 4].

У цей період, як пишуть деякі дослідники творчості М. Ситника, зникла без сліду третя збірка «Шляхом юности», вірші до якої поет попередньо публікував на сторінках газет і журналів.

З 1943 року М. Ситник перебуває в еміграції (Львів, Прага). У 1944 рік – Австрія, а згодом – табори Ді-Пі в Німеччині. Поет друкує вірші у багатьох еміграційних виданнях, бере активну участь у житті української літературної еміграції, зокрема з'їздах, конференціях і літературних вечорах МУРу, часто виступає з читаннями своїх творів у таборах Ді-Пі. 1946 року з'являється третя збірка поезій «Відлітають птиці». У цей час М. Ситник подає заяву про членство в МУРі (Мистецький український рух), яку було відхилено. «Ми лише вступали чи намагалися вступити до вже існуючих літературно-культурних організацій: до МУР-у в Німеччині, до Спілки Українських Науковців, Літераторів і Мистців в Австрії. А приймали нас не надто охоче: так, відома скандальна історія з неприйняттям до МУР-у Михайла Ситника», – згадує І. Качуровський [4, с. 564]. Уже пізніше, коментуючи трагічні сторінки Ситникової біографії, він пише: «У повоєнні роки в Німеччині, де жив Ситник, створилося письменницьке об'єднання МУР – Мистецький Український Рух. Але Ситника не прийняли до цього об'єднання (де, до речі, не бракувало «нездар» і «випадківців») – і в цьому, можливо слід шукати першопричини поетового морального заломання» [5, с. 410]. Можливо, що цьому й посприяла жорстка критика творчості М. Ситника з боку Ю. Шевельова (псевдоніми – Юрій Шерех, Гр. Шевчук), який у ті часи входив до керівництва МУРу, мав високий авторитет у спільноті ДіПі та неабиякий вплив на її мистецькі кола. У дописі «Голос пропащого покоління» («Заграва». Авгсбург, 1946) він різко й негативно відгукнувся про лірику поета. Вади Ситникових віршів помічали всі критики й літературознавці, підкреслюючи їхню стихійність, часом «розхристаність», «декларативність» і небажання працювати над удосконаленням своїх поезій, проте їхні дописи ніколи не були настільки різкими, а подекуди

навіть зневажливими, як відгук Гр. Шевчука на збірку поезій «Відлітають птиці», який навіть вийшов із приміткою: «Редакція не цілком поділяє думки шановного автора». Для поета, який, хоч і мав за плечима дві збірки й численні публікації в літературних виданнях та часописах, проте тільки утверджувався в мистецькій спільноті Ді-Пі, отримати шквал такої різкої, місцями «іронічно-глузливої» критики від визнаного в ті часи літературознавця й поважаного критика було справді серйозним ударом, що поглибив, як пише Микола Неврлий зі слів І. Качуровського, його «чорний песимізм». Уже сам вступ демонстрував тональність усієї рецензії: «Скажемо прямо: «Відлітають птиці Мих. Ситника (Гамбург–Гайденав, 1946) не подія в нашій літературі, це взагалі не література ще, і з цього погляду книжка не заслуговувала б на довшу рецензію або статтю» [20, с. 58]. Далі Гр. Шевчук задається собі питанням, чому ж настільки успішною є саме ця книга й виступи поета на літературних вечорах, маючи на меті розібратися в цьому. «Причина успіху, – пише критик, – не в обдарованості автора. Бо хоча ця обдарованість незаперечна, – все-таки констатує Гр. Шевчук, – але вона проривається тільки в окремих вдалих образах або фразах, дуже рідко – у цілих віршах, її треба відкопувати з-під навали претенсійної порожньої літературщини або просто стилістичної безпорадності чи навіть безграмотності» [20, с. 58]. Визнаючи окремі, на думку критика, успішні вірші чи рядки з них, які «свідчать про обдарованість Ситника», Гр. Шевчук зосереджується на поетиці й робить висновок: «Але ці удачі – винятки. Здебільшого поет абсолютно не спроможний упоратися з віршем як цілісністю. Або він будує вірш на пласкій алегорії (переважно з «пташиного світу»): «Ластівка», «Синиця», – або ж – і це найчастіше – він заплутується у власному вірші. Бо його поезія цілком не конструктивна, це поезія окремих удач і безконечних провалів, поезія, що справді наче вітром пишеться і виключає елемент пляну й будівництва» [20, с. 59]. Усі інші висновки рецензента стосуються уже цілого «пропащого покоління» української мистецької молоді, в основному, як він пише, вихідців із села, «обдарованої і потенційно високонадійної», «опанованої зливою почуттів», проте «позбавленої компасу розуму й культури», яке старше покоління має «спрямувати на шлях культурної творчості». «Ситник – плоть від плоті пропащого покоління, – пише Гр. Шевчук про поетичні успіхи М. Ситника серед велетенської читацької аудиторії, – уміє підійти

до душі своїх товаришів, і в цьому причина успіху його поезії. Але повести їх він не може, бо сам не знає, куди йти і як. В цьому небезпека його поезії. Вона виховує пиху меншеартістності, вона не лікує пропаще покоління, а штовхає його вниз. А тим часом наше пропаще покоління тридцятих років ще може бути врятоване, бо в своїй основі глибоко здорове й талановите.

Книжка Ситника допомагає поставити діагнозу хвороби цього покоління. І в цьому її значення. Значення документа, а не літературного твору» [20, с. 62]. Як контраст наведемо відгуки про поезію М. Ситника Ю. Клена та В. Винниченка, яких важко зарахувати до цільової Ситникової аудиторії «пропащого покоління», який у ті часи, як стверджує в рецензії Гр. Шевчук, подобається його творчість. «<...> Менш вибагливим і дуже просто щирим, – зауважує Юрій Клен у «Думках на дозвіллі», – є в своїх рядках Михайло Ситник, що нехитрими словами, «без алітерацій», співає про свій рідний край і свою тугу за ним. Може, за ту простість і відсутність будь-якої рафінованості критика подекуди бачитиме в ньому примітив. Але ж у самій нештучності, в простій співанці може звучати стільки чару, що мимоволі заслухаєшся і з полегкістю відпочиваєш на звичайних рядках після всяких модерних викрутасів, що більше говорили про вправність, аніж про щирість» [6, с. 48]. Пишучи про вірш поета «Де б не був я, де б я не заїхав...», Ю. Клен підкреслює: «Ці прості рядки знайдуть собі шлях до серця того широкого читача, що не шукає експресіоністичної еквілібристики у віршах, що досі з охотою читає «Кобзаря» і знаходить відгук своїх почуттів у поета, який звертається до нього звичайною мовою, – до серця читача, якому нічого не кажуть ті хитроплутані синтаксичні вправи»... [6, с. 49], проте знову ж таки констатує, що «... цю частково позитивну оцінку знов-таки не муситься брати як позитивну оцінку всього поетичного доробку Ситника, в якому ми знайдемо чимало «штампованих» місць» [6, с. 49]. Своїми дописами видатний поет-неокласик і літературознавець намагається підтримати молоде покоління митців, яке «пробує ще свої сили на мистецьких шляхах».

Високо оцінив творчість М. Ситника Володимир Винниченко, про що свідчить листування митців (відомо про дев'ять листів, які надіслав В. Винниченко М. Ситникові, що їх віднайшов та опублікував у книзі «Катам наперекір» М. Неврлий): «Перечитав з великою естетичною втіхою в «Укр. Слові» Ваші й Ганни Черинь

вірші» [17, с. 401] (лист від В. Винниченка від 18.09.1948 р.); «Ваші збірки «Відлітають птиці» й «Залізничний сторож», з такими зворушливими написами для мене, дають мені хвилини справжньої естетичної втіхи, а крім того, віри в силу і непоборність української душі, яка навіть у таких тяжких умовах уміє виявляти себе з такою мужністю, гідністю і красою» [17, с. 403] (лист від В. Винниченка від 18.11.1948 р.).

На третю збірку поезій Михайла Ситника «Відлітають птиці» відгукнулися також інші українські критики та літературознавці. 26 вересня 1946 року в «Українських вістях» з'являється рецензія Павла Миргородського п. н. «На вірному шляху» (Павло Миргородський – Павло Микитович Маляр (1910–2005) – український письменник, журналіст, видавець, громадсько-політичний діяч – прим І. В.). П. Миргородський наголосив, що Михайло Ситник, як завжди, залишається вірним своєму обраному шляху щодо тематики та поетичних форм: «Тематика Ситника – вічна тематика. Ця тематика іде за родом людським, за його життям. Вона змінюється разом із життям, але не старіє, не втрачає сенсу. У Ситника вона змінилась настільки, наскільки змінилось середовище, яке стає втіленням поетової тематики, але вона не пережила себе, не застаріла» [7, с. 4]. Пишучи про сумні настроєві тони відчуження в ліриці поета, рецензент висловлює сподівання, що, попри все, «прийдуть світліші настрої, що він ще напише і «прилітають птиці» [7, с. 4].

20 жовтня 1946 року часопис «Неділя» публікує рецензію Л. Грушенка п. н. «Про поезію Ситника». Михайло Ситник, на думку автора, «...представляється як талановитий ліричний поет, сильний він у тих віршах, де згадує про нашу батьківщину та про свій побут на чужині. Є в збірці поезії, що засвідчують про оригінальне творче обличчя автора та запевняють, що Ситник може собі здобути місце в нашій поезії, коли не сяде на лаврах і не перестане працювати над своїм словом та буде різьбити його й шліфувати, бо ж дбайлива постава до творчого слова – це головне завдання поета» [2, с. 4]. «Наполеглива праця над своїм поетичним словом», як підкреслив Л. Грушенко, має лише «збільшити» талант поета, оскільки М. Ситник «у деяких своїх поезіях стоїть нарівні з найкращими сьогочасними поетами» [2, с. 4].

1947 року у квітневому випуску «Літаврів» (Зальцбург, ч. I) з'являється рецензія Олексія Сацюка (1909–1960) – українського письменника, драматурга, перекладача. Автор виокремлює насамперед глибоко патріотичні вірші поета

«Ми» і «25.5.1926», звертає увагу на структуру, у якій «шість хронологічно пов'язаних між собою розділів дають перегляд творчості поета». Палка любов до Батьківщини й глибока туга за нею, на думку рецензента, є лейтмотивом усієї збірки. Цитуючи вислів польського поета Б. Залескі, який пише, що «українець, не на Україні і вік свій проплаче, і марно згине», О. Сацюк стверджує: «Вірші Ситника напоєні іншою тугою: він тужить не як сентиментальна, зламана долею людина, а лише як повний віри вояк-бойовик, якому на посту ввижається всіма привабами рідний край» [14, с. 68]. Аналізуючи лірику поета, її художньо-стильові риси, автор рецензії пише: «Слід підкреслити, що вірші Ситника читаються незвичайно легко і приємно. Вони не належать до тієї поезії, що відноситься до категорії кабінетних чи лабораторійних «шукань» – це спів вільного вітру в степу. Вони відзначаються легкістю стилю і ясністю думки. Уміло підібрані художні засоби надають образам відповідної плястики і викликають сильні зорові та слухові враження. Заслугує на увагу й те, що вірші Ситника, за малими винятками, грають свіжою кров'ю і соками рідної землі. Мова їх – гарна, лише зрідка, де-не-де проскочить русизм (неловко, цеп) [14, с. 68].

Новим творчим досягненням поета стала віршована повість «Залізничний сторож» (1947) з присвятою: «Невмирущій в серцях свого народу – героїчній УПА присвячує автор». 30 березня 1947 року тріумфальний успіх мав також поетичний виступ Михайла Ситника у великому театральному залі авгсбурзького табору «Сомме-Казерне», де він читав свій твір. Поет розпочав виступ у властивому йому стилі такими словами: «В наші тривожні і пусті дні на чужині, коли дехто дивиться лише на Аргентину чи Бразилію, при тому часто забуваючи трагічну Батьківщину, – я хочу цією повістю нагадати Вам про нашу незабутню і героїчну неньку – Україну, яка дивиться на нас з надією і чеканням» [3, с. 7]. Твір Михайла Ситника, за свідченням очевидців, настільки вразив аудиторію, що всі слухали його, не зронивши жодного слова. «30. III. 1947 року в таборі «Сомме-Казерне» в Авгсбурзі відбувся літературний вечір М. Ситника. Автор прочитав свій новий твір – поему «Залізничний сторож». У поемі змальовано героїчну боротьбу українського народу з німецьким окупантом. <...> Понад 500 слухачів вислухали цю поему з напруженою увагою і висловили авторові своє захоплення бурхливими оплесками», – пише автор під псевдонімом Сен у дописі «Авторський вечір М. Ситника» («Наше життя». Авгсбург,

29 квітня 1947 р.). Високу й водночас об'єктивну оцінку дав Ситниковій повісті на сторінках «Українських вістей» (11 травня 1947 р.) у своїй рецензії Леонід Полтава, пишучи про досягнення поета, враховуючи, проте, й недоліки твору: «Приємно констатувати, що на літературному ринку починають з'являтися більші і об'єктом, і вартістю книги. До них можна зачислити і «Залізничного сторожа», повість у віршах, особливо, коли взяти під увагу, що такий жанр мало культивований в нашій літературі» [13, с. 7]. Загалом уся рецензія написана в дусі полеміки з попереднім гострокритичним дописом Гр. Шевчука, у якому фігурує «пропаще покоління» молодих українських митців: «Поет М. Ситник, – зазначає Л. Полтава, – відомий як один з представників «втраченого покоління» (так охрестили його за шири, хоч і не всюди ретельно опрацьовану, книжку поезій «Відлітають птиці»). Але це «втрачене покоління» – беручке, живе і наполегливе; сердечно щире, таке щире, що, читаючи «Залізничного сторожа», мимоволі не хочеться помічати огріхів у глибоких та рівних борознах поетичних рядків. «Втрачене покоління», по суті, нічого не втратило, бо і не мало нічого втрачати: не знало воно ні про літературні течії, ні напрямки, ані найновіших досягнень світової літератури, до якої не мало доступу. Вирвавшись на волю, воно активно вбирає в себе все краще, воно тепер тільки в процесі освоєння найвищих здобутків духу» [13, с. 7]. Наголошуючи, що це «дійсно віршована ПОВІСТЬ», Леонід Полтава пише про специфіку цього жанру, виокремлює «цікавий гострий сюжет» твору, «опукло змальованих» героїв, проте аналізує також і її недоліки: «апоетичність» окремих рядків, надмір публіцистики, порушення акцентуаційних норм української мови, недотримання законів милозвучності. І все ж, – підсумовує рецензент, – «Залізничний сторож» – цікавий, хвилюючий твір. Так зване «втрачене покоління» вже має свої здобутки. Бо навіть сама хвилююча ширість все ж миліша за обшліфовані до одної тисячної міліметра металеві пірамідки так званих «учених поетів». Поезія – не наука. Наука в ній лише доплюсовується» [13, с. 7].

Наступний період життя й творчості Михайла Ситника розпочався з еміграції до США, де він довго й без успіху намагався пристосуватися до нових життєвих реалій, таких далеких від його рідної України.

Висновки і пропозиції. Творчість Михайла Ситника 30–40-х років по-різному оцінювали українські письменники, критики й літературознавці з позицій ідейно-тематичного напо-

внення, провідних мотивів, художньо-стильових рис, поетики, зауважуючи її як сильні, так і слабкі сторони, та, попри це, всі дослідники визнавали й підкреслювали непересічний талант українського митця та його безмежну любов до України, яку він оспівав у свої творах. «В історію української літератури ввійде М. Ситник як субтильний лірик, близький природою до Олеся, Сосюри, Рильського, Єсеніна, – написав

М. Неврлий. – У його художній спадщині є ще низка різного характеру художніх проз, публіцистичних праць, рецензій, листів. Значну історико-літературну вартість мають його спогади про О. Телігу, І. Ірлявського й І. Рогача, з якими він так самовіддано співпрацював» [8, с. 16]. Отже, творча спадщина видатного українського митця потребує подальших наукових розвідок та літературознавчих досліджень.

Список літератури:

1. Вірний М. Творчі періоди поета / У кн. : Ситник М. Цвіт папороті. Торонто : Молода Україна, 1975. С. 179–194.
2. Грушенко Л. Про поезії Ситника. *Неділя*. Ашафенбург, 20 жовтня 1946 р. Ч. 44. С. 4.
3. Дорошенко Ів. Вечір рідного краю. *Час*. Фюрт, 4 травня 1947. ч. 18 (83). С. 7.
4. Качуровський І. Променисті силуети: лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки. Мюнхен, 2002. 798 с.
5. Качуровський І. «Цвіт папороті» Михайла Ситника (Радіоскрипт). У кн. : Ситник М. Катам наперекір: поезії, проза, спогади / Упорядн. М. Неврлий, Г. Булах. Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 1998. С. 409–412.
6. Клен Ю. Думки на дозвіллі. *Слово і час*. 1991. № 4. С. 46–54.
7. Миргородський П. На вірному шляху. *Українські Вісті*. Новий Ульм, 26 вересня 1946 р. С. 4.
8. Неврлий М. З Україною в серці своєму. У кн. : Ситник М. Катам наперекір : поезії, проза, спогади / Упорядн. М. Неврлий, Г. Булах. Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 1998. С. 13–23.
9. П. Б. Поет гніву. *Волинь. Український Часопис*. Рівне, 23 травня 1943 р. Ч. 39 (169). С. 3.
10. П. Д. Дві збірки поезій Михайла Ситника. *Краківські вісті*. Краків, 8 березня 1944. ч. 50 (1083). С. 4.
11. П. Д. Молода поезія. I. Збірка поезій М. Ситника «Від серця». II. Збірка поезій П. Карпенка-Криниці «Гримлять дороги». *Іванківські вісті*. Іванків, 8 листопада 1942 р. Ч. 8. С. 3.
12. Петро К-К. (Петро Карпенко-Криниця). Сила поета. Михайло Ситник. «Нові обрії», м. Васильків, 1942. *Іванківські вісті*. Іванків, 22 серпня 1942 р. С. 3.
13. Полтава Л. «Залізничний сторож» (віршована повість М. Ситника). *Українські Вісті*. Новий Ульм, 11 травня 1947. Ч. 18 (76). С. 7.
14. Сацюк О. Мих. Ситник – «Відлітають птиці», поезії, Гамбург–Гайденау, 1946. *Літаври*. Зальцбург, квітень 1947. ч. I. С. 68.
15. С. Г. (Святослав Гординський) Михайло Ситник. «Від серця». Поезії. Васильків 1942. *Наші дні*, III. Ч. 2. Львів, лютий 1942. С. 13.
16. С. Г. (Святослав Гординський) Михайло Ситник. «Нові обрії». II книга поезій. На Київщині, 1942 р. *Наші дні*, I. ч. 13. Львів, грудень 1942. С. 14.
17. Ситник М. Катам наперекір : поезії, проза, спогади / Упорядн. М. Неврлий, Г. Булах. Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 1998. 448 с.
18. Степовий М. Михайло Ситник – «Нові обрії». Друга книга поезій. *Миргородські вісті*. Миргород, 6 травня 1943 р. № 29(163). С. 2.
19. Трємбовецький Ап. Шляхами шукань... *Український Вісник*. Берлін, 30 липня 1944. ч. 30. С. 11.
20. Шевчук Гр. Голос пропашого покоління. *Заграв*. Авґсбург, 1946, ч. 4. С. 58–62.

Vasylyshyn I. P. ART OF MIKHAILO SYTNYK IN LITERARY-CRITICAL PUBLICATIONS OF 40S OF THE XX CENTURY

The article considers literary-critical reviews, articles of the 40s of the XX century, in which the creative work of the 30s and 40s of the Mykhailo Sytnyk (1920–1959) – Ukrainian writer, journalist – is covered and analyzed, editor, in particular representatives of the Ukrainian emigration community – S. Hordynsky, Ap. Trembovetsky, M. Stepovy, Y. Klen, Gr. Shevchuk, P. Karpenko-Krynytsia, L. Poltava, L. Hrushenko, I. Doroshenko, P. Myrhorodsky, O. Satsyuk.

In the 1940s, collections of poems by M. Sytnyk "From the Heart" (Vasylkiv, 1942), "New Horizons" (Vasylkiv, 1942), "Birds Fly Away" (Hamburg-Heidenau, 1946) were published, the poetic novel "Railway Watchman" (Munich, 1947), the poet is also the author of numerous publications that appeared during 30–40-s years on the pages of Ukrainian publications in Ukraine and abroad during the emigration period. Mykhailo Sytnyk began his journey as an emigrant in 1943, first in Lviv and then in Prague. In 1944, the artist

found himself in Austria, and later until his overseas emigration, he was in the camps “Displaced Persons” in Germany.

The source of the material collected in scientific research is the writings of Ukrainian researchers of the poet’s work in the journals of the 1940s, both in Ukraine and abroad: “Our Days” (Lviv, 1942), “Ivankivski Visti”, (Ivankiv, 1942), “Volyn’” (Rivne, 1943), “Myrhorodski Visti” (Myrhorod, 1943) “Krakow News” (Krakow, 1944), “Ukrainian Herald” (Berlin, 1944), “Sunday” (Aschaffenburg, 1946), “Zagrava” (Augsburg, 1946), “Time” (Fürth, 1947), “Ukrainian News” (New Ulm, 1946–1947), “Timpani” (Salzburg, 1947).

Mykhailo Sytnyk’s work was evaluated differently by Ukrainian writers, critics and literary critics from the standpoint of ideological and thematic content, leading motives, artistic and stylistic features, poetics, noting both its strengths and weaknesses, and, nevertheless, all researchers recognized emphasized the extraordinary talent of the Ukrainian artist and his boundless love for Ukraine, which he sang in his works.

Key words: *magazine, literary-critical review, response, critique, article, leading motives, poetics, concepts, emigration lyrics.*